

● Franse infanterie trekt op in een verpulverd landschap van de Artois.

● Met een gasmasker op in de loopgraaf. Gifgas was een nieuw dodelijk wapen in de Eerste Wereldoorlog.

*Wees sterk en moedig
want de Heer uw God is met u
waarheen u ook gaat.*

door THEO GERRITSE

AMSTERDAM — Ze werden in die verschrikkelijke oorlogsjaren 1914-1918 bij duizenden uitgedeeld door het Nationaal Bijbelgenootschap van Schotland, kleine bundeltjes met Gods Woord (Nieuwe Testament). Aan jonge Britse soldaten die naar de slagvelden van Noord-Frankrijk werden gestuurd. Ook bovengenoemde extra bemoediging op het schutblad van dit bundeltje kon niet voorkomen dat velen van hen kansloos ten onder gingen, in de modder en in het granaatvuur van de inferno's aan de Somme en bij Verdun.

In het midden van de jaren zeventig komt de Amsterdamse criminologe Chrisje Brants bij toeval in het bezit van zo'n boekje. Een onooglijk exemplaar, maar — zo merkt ze op — achter de naam van de toenmalige eigenaar, korporaal G. Nicol gaan de verschrikkingen van Eerste Wereldoorlog schuil. „Als je goed kijkt, zie je dat die Nicol niet de eerste bezitter was. Daaronder heeft een andere naam gestaan. Waarschijnlijk van iemand die is gesneuveld.”

Met dit boekje is de belangstelling gewekt van Chrisje Brants (versterkt door een deels Engelse opvoeding) en haar echtgenoot Kees voor wat zich afspeelde in Noord-Frankrijk. Als 'hobby' maken zij in vakanties uitstapjes naar de loopgraven, de bomkraters, de militaire begraafplaatsen en musea langs het toenmalige

front. Deze week verschijnt hun *Velden van Weleer, reisgids naar de Eerste Wereldoorlog*. Chrisje en Kees Brants nu in hun woonboot in Amsterdam-Noord: „We moeten toegeven, dat deze hobby wat uit de hand is gelopen.”

De 'Grote Oorlog', zoals de periode 1914-'18 ook wel wordt genoemd, was berucht om zijn vaak zinloze massaslachtingen. Honderdduizenden mensenlevens werden geofferd voor een halve kilometer terreinwinst. Vier miljoen doden en bijna tien miljoen gewonden was uiteindelijk het droeve resultaat. Geen wonder, dat het landschap in Vlaanderen en Noord-Frankrijk — zoals het echtpaar Brants in zijn reisgids opmerkt — nog duidelijk de littekens van destijds vertoont. Een strook van ten hoogste 40 kilometer breed waar soms tientallen jaren

geen boom wilde groeien en de vergiftigde grond ongeschikt was voor de landbouw.

— Vanwaar deze belangstelling voor deze morbide plekken, waar nog altijd de dood regeert?

Chrisje Brants: „De dood op zichzelf heeft niet onze belangstelling. We zijn gefascineerd door de vraag hoe de mensen in dat gebied en hun kinderen deze periode psychologisch hebben overleefd. Hele dorpen zijn indertijd door kanonnenvuur verpulverd, van de wereld gevaagd.”

De Eerste Wereldoorlog is aan ons land voorbijgegaan en daardoor is de belangstelling voor deze periode ver achter gebleven bij die voor de jaren 1940-'45. In de landen die bij de oorlog waren betrokken was dat wel anders. Grote schrijvers hebben zich bezig gehouden met het leed op de slagvelden. Dat begon al bij het uitbreken van de oorlog, die zelfs

● Kees en Chrisje Brants: „Een uit de hand gelopen hobby.”
FOTO PAUL BERGEN

door grote schrijvers als Thomas Mann met enthousiasme werd begroet. De Engelse dichter Rupert Brooke zette bijvoorbeeld de volgende regels op papier:

*NU, God zij dank, die ons Zijn
uur heeft gegeven
En onze jeugd gegrepen heeft
en uit de slaap heeft doen
ontwaken...
Met sterke hand, helder oog,*

Reisgids naar de grote slachting

*verscherpte kracht
Wenden wij ons als zwemmers
die in louternd water springen.*

Ook de Duitsers, die in Engeland hun grootste vijand zagen, hadden hun honderden oorlogspoëten. Zo dichtte Ernst Lissauer de populairste regels van de eerste maanden:

*Wat deert ons Rus of Fransoo
Schot om schot, stoot om stoot
Wij zijn verenigd in liefde en
haat
Er is een vijand om wie het ons
gaat
Engeland.*

Chrisje en politicoloog Kees Brants staan er in hun reisgids uitvoerig bij stil. *Velden van Weleer* is een prachtig boek geworden, veel meer dan een reisgids. Informatie over musea, monumenten, loopgraven en oorlogscuriosa wordt knap gelardeerd met de (bijna misdadige) krijgsgeschiedenis van destijds. De tactiek van de

Duitse krijgsheer Falkenhayn om de Franse tegenstander te laten 'verbluten', via voor het oorlogsverloop zinloze massaslachtingen bij Verdun, de 'vermaledijde' Chemins de Dames, en de bloedbaden aan de oevers van de Somme.

Aan de hand van beschrijvingen van meer of minder potetisch getalenteerde ooggetuigen neemt het echtpaar de lezer van zijn reisgids bij de hand de loopgraaf in. Daar was de stemming van euforie als snel omgeslagen in wanhoop:

*Ver weg van Ieper wil ik zijn
Waar de Duitse sluipschutters
me niet kunnen raken
mijn schuilplaats is vochtig
mijn voeten zijn koud
wachtend op de granaten,
die me doen inslapen.*

In 1984 kregen de plannen om *Velden van Weleer* te schrijven vaste vormen. Het echtpaar reisde regelmatig voor onderzoek naar de slagvelden. Steeds deden ze een stukje van het front. Kees Brant: „Een keer hebben we in tien dagen het hele gebied afgereisd. Toen konden we ook echt geen loopgraaf of bomkrater meer zien.” Daarna zijn ze 'als gekken gaan lezen', steeds in de angst dat een ander hen mogelijk voor zou zijn bij dit project. Het feitelijke schrijven duurde slechts een jaar, waarbij Chrisje zich vooral met het verleden bezig hield.

Het echtpaar beschrijft evenwel ook uitgebreid de hedendaagse situatie langs het

voormalige front. De talloze begraafplaatsen waar de tienduizenden witte kruizen en grafstenen de geallieerde doden markeren in het golvende land. De overwonnen Duitsers mochten van de arrogante overwinnaars hun doden niet met witte zerken herdenken. Hun massagraven in Noord-Frankrijk worden daarom vaak met zwartmetalen kruizen aangeduid.

Nog steeds trekken de slagvelden veel toeristen uit de betrokken landen. Zo komen de Engelsen jaarlijks massaal naar Ieper om er hun doden te herdenken. Overal wordt de herinnering aan de slachtingen levend gehouden. Tot in extremis: zo heeft een restauranthouder in Essingny-Le-Grand in zijn achtertuin voor zijn gasten zelfs een loopgraaf nagebouwd.

Kees Brants: „Na driekwart eeuw vraag je je af, hoe lang de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog daar levend blijft. Niet zozeer door dat door granaten zo omgeploegde land, maar door die talloze monumenten en erevelden. Nog altijd worden de graven van de gesneuvelde Amerikanen iedere week gewassen. Volgens mij zal dat eerbetoon nog honderden jaren blijven voortgaan.”

Velden van weleer. Reisgids naar de Eerste Wereldoorlog, door Chrisje en Kees Brants. Uitgave Nijgh & Van Ditmar, 320 pagina's, f 45.